ДӘРБӘНД

100 1920-2020 јүз ил сизинләјик

ДОСТЛУГ. ГАРДАШЛЫГ. БИРЛИК

Гәзет һәфтәдә бир дәфә чыхыр

Гијмәти 2 рубл.

12+

№35 (98279) 1920-ҹи илдән чыхыр 28 август 2020-ҹи ил ҹүмә.

Тәсисчиләр: ДАҒЫСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫН МӘТБУАТ ВӘ ИНФОРМАСИЈА НАЗИРЛИЈИ

РЕСПУБЛИКА ХӘБӘРЛӘРИ

РЕСПУБЛИКА ГАРШЫСЫНДА ХИДМӘТЛӘРИНӘ КӨРӘ

Тәһсил мүәссисәләри ишчиләринин республика мүшавирәси ҹәрчивәсиндә Владимир Василјев Русија Федерасијасы тәһсил назиринин мүавини Јекатерина Толстикованын «Дағыстан Республикасы гаршысында хидмәтләринә көрә» ордени илә тәлтиф етмишдир.

Республика башчысы ДР Халг Мәҹлисинин сәдри Хизри Шыхсәидовла бирликдә мүкафаты тәгдим етмишдир.

Назир мүавининин әлдә етдији әмәк наилијјәтләрини гејд едән республика башчысы Јекатерина Толстикованын Дағыстандакы вичданлы ишини гејд етмишдир. Белә ки, онун Дағыстан Республикасынын торпаг вә әмлак мүнасибәтләри назирлијиндәки ишинин нәтиҹәләри һаггында данышараг, хүсусилә вурғуламышдыр: «Өтән илдә торпагларын кадастр гијмәтләндирилмәси үзрә бөјүк иш көрүлмүш, Парламент тәрәфиндән мүвафиг ганун гәбул едилмиш вә бәләдијјәләр үзрә кадастр гијмәтләри ашағы ендирилмишдир. Бунунла әлагәдар бәләдијјәләрин һәр илдә алачаг давамлы кәлир мәддәләри јаранаҹагдыр. Бу парламент вә иҹра һакимијјәтинин бирқә ишинин нәтиҹәсидир. Биздә әввәлләр һеч вахт гејдијјата алынмајан вә верки гојулмајан 600 миндән артыг објект гејдијјата алынмышдыр».

Ҹаваб сөзүндә Јекатерина Толстикова она республикада ишләмәјә имкан вердијинә көрә Дағыстан рәһбәрлијинә тәшәккүрүнү билдирмиш вә демишдир: «Бу мәним үчүн бөјүк шәрәфдир. Дағыстан мәни јахшылыға доғру чох дәјишмишдир. Мән һәјаты вә инсанлары даһа чох баша дүшмәјә башладым. Мән республикаја бөјүк һөрмәтлә мүнасибәт бәсләјирәм».

СИСТЕМДӘ ВАҸИБ ҺИССӘ

Дағыстан Республикасынын башчысы Владимир Василјев РФ Истинтаг Комитәсинин Дағыстан Республикасы үзрә истинтаг Идарәсинин башчысы Анатоли Шуровла көрүшмүшдүр.

ДР башчысы вә һөкумәти мүдиријјәтинин мәтбуат мәркәзинин вердији мәлумата көрә көрүшдә терроризмә мүгавимәт үзрә, терроризм вә екстремизм характерли ҹинајәтләрин үстүнүн ачылмасы вә истинтағы, игтисадијјат вә сосиал саһәдә ганунчулуғун вәзијјәти, коррупсија илә мүбаризә үзрә гәбул едилән тәдбирләрин сәмәрәлилији мәсәләләри мүзакирә едилмишдир.

Хатырладаг ки, Русија Президенти Владимир Путин Анатоли Шуровун РФ Истинтаг Комитәсинин ДР үзрә Истинтаг Идарәсинин башчысы тәјин едилмәси һаггында Фәрман имзаламышдыр. О, өзүнүн профессионал карјерасына 1991-ҹи илдә Воронеж Дөвләт Университетини битирдикдән сонра башламышдыр. 2003-ҹү илдә о, Липетск вилајәтинин прокурору, 2007-ҹи илдә исә Липетск рекионал прокурорлуғу јанында истинтаг идарәсинин рәһбәри тәјин олунмушдур.

2011-ҹи илдә Русијанын Истинтаг Комитәси (ИК) јарадылдыгдан сонра Липетск идарәсинә рәһбәрлик етмиш, 2017-ҹи илдә исә РФ ИК-нин Орјол вилајәти үзрә Идарәсинә башчылыг етмишдир.

(ДП)

ӘМӘЛ ЕТМӘЈӘ ҸАҒЫРМЫШДЫР

Дағыстан Республикасынын мүфтиси Шејх Әһмәд Әфәнди бүтүн вәтәндашлара јол гајдаларына әмәл вә автомобил сүрүҹүләрини бүтүн ганунлара риајәт едәрәк идарә етмәјә чағырмышдыр.

Бу һагда мүфтилијин мәтбуат хидмәтиндән информасија акентлијинә хәбәр верилмишдир. Мәлуматда дејилир: «Республикамызын јолларында баш верән һадисәләри биз көрүрүк. Тәәссүфләр олсун ки, статистика јахшы дејилдир. Јол нәглијјат һадисәләриндә зәрәр чәкәнләрин вә өләнләрин сајы олдугҹа чохдур. Рәсми мәлуматлара көрә Дағыстанда јанвар ајынын 1-дән бу күнә кими 800-дән чох јол һәрәкәти һадисәси баш вермиш, нәтиҹәдә 200 нәфәр һәлак олмуш, миндән артыг јараланмышдыр. Өләнләр арасында 8 ушаг вардыр».

Мүфти гејд етмишдир ки, автомобил гәзаларынын сәбәби илк нөвбәдә јашајыш мәнтәгәләринин күчәләриндә јол һәрәкәти гајдаларынын позулмасы, сүрәтин артымы вә сәрхош һалда автомобилин идарә едилмәсидир.

«Бу сәһвләр үзүндән валидејнини итирән ушагларын әзијјәт чәкмәси ән бөјүк фаҹиәдир»,-дејә Әһмәд әфәнди билдирмишдир.

Шејхин сөзләринә көрә һәр бир аиләдә һәм ушагларла, һәм дә машыны идарә едәнләрлә изаһат ишләри апарылмалыдыр.

«Сентјабрын 1-нин јахынлашдығы бир вахтда әкәр биз өзүмүзү әлә алмасаг, ушагларымыза нәзарәт етмәсәк вә онларла бу мөвзуда данышмасаг, чох чәтин вәзијјәтә дүшәҹәјик»,-дејә о, гејд етмишдир.

Чыхышынын сонунда мүфти хатырлатмышдыр ки, шәриәтә көрә јол нәглијјат гәзасы вә өлүмлә нәтиҹәләнән ЈНҺ-нә көрә гәзаны төрәдән һәмин адам там мәсулијјәт дашыјыр.

«ДАҒЫСТАН» РИА

ЖУРНАЛИСТ МҮКАФАТЛАНДЫРЫЛДЫ

РФ Президенти Владимир Путин СИТА-нын баш директорунун мүшавири Борис Кипкејеви биринчи дәрәҹәли «Вәтән гаршысында хидмәтләринә көрә» медалы илә тәлтиф етмишдир. Бу һагда СИТА мәлумат вермишдир.

Мүкафат өлкәмизин КИВ-нин инкишафында вә бу саһәдә чохиллик фәалијјәтиндәки хидмәтләринә көрә тәлтиф олунмушдур.

Хатырладаг ки, Борис Кипкејев СИТА-да фәалијјәтинә 1995-ҹи илдә стажчы кими башламыш бундан сонра ону хүсуси мүхбир вә шәрһчи тәјин етмишләр.

1999-ҹу илдән акентлијин күч блокунун башчысы вә сонра исә һәрби-һүгуги редаксијанын мүдири вәзифәсиндә чалышмышдыр.

2003-ҹү илдән ИТАР-СИТА јениликләр хидмәти редаксија башчысынын мүавини, 2006-чы илдә исә «СИТА- Мәркәз» ин баш редакторунун биринчи мүавини тәјин олунмушдур.

Артыг 2014-ҹү илдә Б.Кипкејеви СИТА-нын баш директорунун мүшавири вә Гафгаз үзрә СИТА-нын хүсуси нүмајәндәси тәјин етмишләр.

«ДАҒЫСТАН» РИА

МҮЗАКИРӘ ЕДИЛМИШДИР

Бир аз әввәл Маһачгалада биринчи дәрәҹәли әлилләрә вә әлил ушағы олан аиләләрә мәнзил сертификаты тәгдим едилмәси үзрә програмын һәјата кечирилмәси мәсәләләри үзрә јығынчаг кечирилмишдир. Дағыстан Республикасынын әмәк назирлијинин мәтбуат хидмәтиндән информасија акентлијинә верилмиш мәлумата көрә тәдбир назирлијин башчысы Изумруд Мүһитдинованын рәһбәрлији алтында кечмишдир.

Рекионун хејријјәчи фондунун башчылары тикинти компанијаларынын нүмајәндәләри бу тәдбирин иштиракчысы олмушлар.

Көрүш чәрчивәсиндә гејд едилмишдир ки, әмәк назирлији республиканын тикинти назирлији илә бирликдә әлилләрә мәнзил алмасы мәсәләләриндә консултатив көмәк кестәрилмәси үзрә гәраркаһ тәшкил етмишләр.

Бу күнкү күнә нөвбәдә дајанмыш 260 нәфәр сертификат алмыш, мәнзил биналарынын алгы-сатгысы материаллары илә ДР тикинти назирлијинә 189 нәфәр мүраҹиәт етмиш вә онлара 2020 милјон рублдан артыг пул верилмишдир.

ГӘЛӘБӘ-75

БВМ ВЕТЕРАНЛАРЫНА МЕДАЛЛАР ТӘГДИМ ОЛУНУБ

Бәшәријјәт үчүн фачиәли дөвр кими хатырланан Икинчи Дүнја мүһарибәси мајын 9-да ССРИ-нин гәләбәси илә баша чатыб вә фашизм сүгут едиб. Бу күн фәхрлә сөјләмәк олар ки, Азәрбајчан фашизм үзәриндә тарихи Гәләбәјә мүһүм төһфәләр вериб. Бу шанлы Гәләбәдә бөјүк пајы олан Азәрбајчан халгы чәбһәјә 600 миндән чох оғул вә гызыны јола салыб. Онларын тәхминән јарысы дөјүш мејданларындан кери гајытмајыб.

Һәмин мүһарибәдә көстәрдикләри икидлијә көрә 130-дан чох Азәрбајчан вәтәндашы Совет Иттифагы Гәһрәманы адына лајиг көрүлүб, 170 миндән чох әскәр вә забитимиз исә мүхтәлиф орден вә медалларла тәлтиф едилиб. Халгымызын гәһрәман өвладлары Москва, Ленинград, Кијев, Сталинград, Симферопол, Одесса вә дикәр јашајыш мәнтәгәләри уғрунда рәшадәтлә дөјүшүбләр. Партизан һәрәкатында иштирак едән сојдашларымызын да гәһрәманлыг нүмунәләри сајсыз-һесабсыздыр. Бөјүк Вәтән мүһарибәсиндә шәрәфли дөјүш јолу кечмиш Азәрбајчан өвладларынын һеч вахт јаддашлардан силинмәјән шүчаәти кәнч нәсил үчүн әсл вәтәнпәрвәрлик нүмунәсидир.

Азәрбајчан Республикасы Мүһарибә, Әмәк вә Силаһлы Гүввәләр Ветеранлар Тәшкилатындан билдирибләр ки, Тәшкилатын сәдри кенерал-полковник Тофиг Ағаһүсејнов Бакы шәһәринин Бинәгәди, Нәсими, Низами, Сураханы вә Гарадағ рајон ветеранлар тәшкилатларынын сәдрләрини Русија Федерасијасынын Президенти Владимир Путинин 2019-чу ил 13 ијун тарихли Сәрәнчамы илә тәсис олунан "1941-1945-чи илләр Бөјүк Вәтән мүһарибәсиндә Гәләбәнин 75 иллији" јубилеј медалы илә тәлтиф едиб.

Кенерал-полковник Тофиг Ағаһүсејнов гејд едиб ки, мүһарибә илләриндә Азәрбајчан халгынын көстәрдији гәһрәманлыг бу күн дә бөјүк һөрмәтлә хатырланыр, һәлак олан сојдашларымызын хатирәси еһтирамла анылыр. Бөјүк Гәләбәнин газанылмасындан 75 ил өтсә дә, Икинчи Дүнја мүһарибәсиндә мисилсиз шүчаәт көстәрмиш халгымызын хидмәтләри һеч вахт әһәмијјәтини итирмир.

Рајон ветеранлар тәшкилатларынын сәдрләри јубилеј медалларына лајиг көрүлдүкләринә көрә Президент Илһам Әлијевә вә Республика Ветеранлар Тәшкилатынын рәһбәрлијинә дәрин миннәтдарлыгларыны чатдырыблар.

«МАШУК-2020»

ФОРУМ МҮКАФАТЧЫЛАРЫ

Дағыстан Дөвләт Техники Университетинин ики нүмајәндәси «Машук-2020» кәнчләр форуму чәрчивәсиндә грант газанмышлар. Бу һагда информасија акентлијинә али мәктәбин мәтбуат хидмәтиндән хәбәр верилмишдир.

Үмумиликдә грантлар алмаға 336 сифариш верилмишдир. 300-дән артыг иштиракчы ачыг мүдафиәјә бурахылса да, онлардан 199-у иштирак етмишдир. Дағыстан Республикасындан чәмиси 1 милјон 966 мин рубл мәбләғиндә 9 лајиһә мүдафиәјә тәклиф олунмушдур. Белә ки, ДДТУ-нун макистр һазырлығы факултәсинин тәләбәси Диана Әһмәдова «Республика етно-фестивалы», «Мәдәнијјәт халгларын дәјәридир», «Тәләбәлик тәшәббүсләри» номинасијасында лајиһәнин һәјата кечирилмәси үчүн 280 мин рубл газанмышдыр.

Икинчи галиб тикинти мемарлыг факүлтәсинин аспиранты Әсәдуллаһ Салаһов олмушдур. О, «Шимали Гафгаз кәнчләринин ера икинчи идман форуму» лајиһәсилә 300 мин рубл мәбләғиндә грант газанмышдыр.

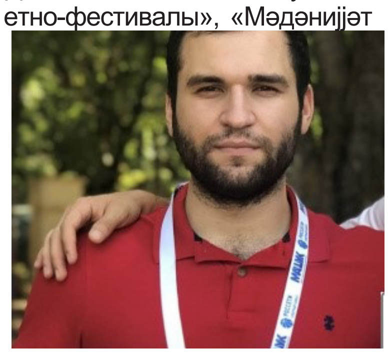

СТРАТЕЖИ ИНКИШАФЫМЫЗ ҮЧҮН

ТОРПАҒА ГАЈҒЫ ИЛӘ

Мүхтәлиф сәбәбләр үзүндән Гара торпаглар вә Кизлјар отлагларынын декрадасија просесләринә мәруз галмасы бәзи һалларда бу торпагларын сәһралашмасына кәтириб чыхарыр. Бу просесләрин гаршысынын алынмасы мәгсәдилә мелиорасијанын инкишафы федерал програмы чәрчивәсиндә гумлуглары мөһкәмләндирән чузгун биткиси чыхыр ки, бу да фитомелиорасија тәдбирләринин һәјата кечирилмәсини тәләб едир

Һазырки програмын мүстәсна әһәмијјәтли олдуғуну көстәрән факт одур ки, фитомелиорасија ишләри илә мәшғул олан кәнд тәсәррүфаты истеһсалчыларына бу ишләрин көрүлмәсинә көрә чәкилән хәрчләрин 90 фаизә гәдәри кери едәнилир. Јалныз 2017-2020-чи илләрдә республикада 12 мин һектара јахын саһәдә фитомелиоратив тәдбирләр көрүлмүшдүр. Чари илдә дә өтән илдә олдуғу кими 4 мин һектарда бу ишләрин көрүлмәси планлашдырылыр. Республиканын кәнд тәсәррүфаты вә әрзаг назирлијинин нүмајәндәләри, еләчә дә көчүрмә һејвандарлығын республика идарәси, агротәсәррүфатлар вә подрат тәшкилатлар көчүрмә һејвандарлығын Кочубеј зонасында фитомелиорасија ишләрин көрүлмәсинин кедишаты илә таныш олмушлар. Мүтәхәссисләр фитомелиоратив ишләрин Кули рајонунун «Кулинск» чинс маллар тәсәррүфатында, Рутул рајонунун «Свердловск» адына КИК-дә вә башгаларында көрүлмүш фитомелиоратив ишләрин кејфијјәтинә мүсбәт гијмәт вермишләр. Чузгун бир биткиси кими «Кулинск» чинс маллар тәсәррүфатынын торпагларында өзүнә мөһкәм јер тутмуш вә артыг өзүнүн торпаг мүдафиәчиси функсијасыны јеринә јетирәрәк бу зонада механики тәркибинә көрә јүнкүл олан торпаглары јујуб апармаға имкан вермир, һансы ки, бу да сон илләрдә гураглығын вә күчлү күләкләрин артмасы нәзәрә алынмагла хүсусән актуал олмушдур.

Сәфәрин нәтичәләрини шәрһ едән ДР кәнд тәсәррүфаты вә әрзаг назиринин мүавини Шарип Шарипов демишдир: «Сәһралашмаја уғүн кәнд тәсәррүфаты торпагларынын горунуб сахланылмасында вачиб васитә кими фитомелиорасија ишләри һәчмләринин бундан сонра да артырылмасы кәнд тәсәррүфаты вә әрзаг назирлијинин планындадыр.

Фитомелиорасија илә јанашы, назирлик торпагларын деградасијасынын гаршысынын алынмасына көмәк едән бир чох истигамәтләр үзрә ишләјир. Мисал үчүн тәсәррүфатлара һејванларын јајлагалара көчүрүлмәсинә көмәк көстәририк ки, гышлама отлаглар истираһәт етсин, һејванларын гышда дүзәнлијә гајыдыб кәлмәсини вә биткиләрин өртүјүнү бәрпа едә билсин. Бундан башга отлагларын мәһсулдарлығынын һејванларын сајына оптимизасија едилмәси үзрә тәдбирләр ишләниб һазырланыр ки, бу да торпаг мәнбәләринин јүкүнү азалдыр»,-дејә Ш.Шарипов билдирмишдир.

Онун фикринчә бүтүн бу вә дикәр тәдбирләрин нәтичәси о вахт олачагдыр ки, торпагдан истифадә едәнләр өзләринә дүшән мәсулијјәти һисс едәрәк торпаг өртүјүнүн, бүтүнлүкдә исә јахшылашдырылмасы илә мәшғул олачаглар. Јалныз биркә сәјлә көрүлән ишләрин сәмәрәсини артырмаг олар.

ИНКИШАФ ТӘЛӘБАТДАН ДОҒУР

Сон илләрдә Дағыстанда бағчылыг саһәсиндә позитив тенденсија мүшаһиәт олунур. Федерал вә Дөвләт рекионал програм тәдбирләринин һәјата кечирилмәси республикамызын АСК-нин стратежи истигамәтинин инкишафына көмәк көстәрмишдир.

2019-чу илдә Дағыстанда мејвә мәһсулларынын үмуми јығымы 173,2 тон тәшкил етмишдир ки, бу да 2000-чи илин көстәричисиндән 3,8 дәфә чохдур. Артымын әсас сәбәби әлверишли тәбии иглим шәраити, һәм дә интенсив бағчылығын фәал инкишафы илә бағлыдыр. Бунунла белә әһалинин өзүмүзүн истеһсалы олан мејвә мәһсуллары илә тәмин едилмәси мәсәләсинин һәлли үчүн мүтәхәссисләрин фикринчә артым ән азы ики дәфә сүрәтләндирилмәлидир.

ДР Федерал елми мәркәзин елми катиби, игтисад елмләри намизәди Луиза Алибекова һесаб едир ки, рекионал бағчылығын јени инкишаф стратекијасынын ишләниб һазырланмасына мәнбәләрдән истифадә едилмәсинә вә истеһсалын давамлы артымыны тәмин едән истигамәтин сечилмәсинә дүзкүн јанашылмасы сон дәрәчә вачибдир.

- Луиза Аликовна әкәр мән сизи дүзкүн баша дүшүрәмсә, бағчылығын кәләчәк планлашдырылмасы ишиндә дахили Дағыстан базарынын јарытмаз тәләбаты әсасдырмы?

-Һазырки суалда стратежи планлашдырылманын вә онун башлыча елементи олан прогнозлашдырманын ролу бөјүкдүр. Республикада мејвә истеһсалынын мүмкүн һәчмләрини мүәјјән етмәк үчүн киләмејвә ағачлары әкилән саһәләрин дәјишмәси, мәһсулдарлығы вә мејвә мәһсулларынын орта мүддәтли перспективи үчүн истеһсалын прогнозлашдырылмасы ишләниб һазырланмалыдыр. Прогноз мәлуматларын нәтичәләри көстәрир ки, саһәнин инкишафынын бу күнкү динамикасында 2019-чу илә мүгајисәдә киләмејвә ағачлары әкини саһәләринин артымынын 11 фаиз тәшкил едәчәјини көзләмәк олар. Бағчылығын интенсивләшдирилмәсинә јөнәлдилән аграр сијасәт нәзәрә алынмагла мејвә истеһсалы һәчмләри хејли артачагдыр. Анчаг истеһсал һәчмләринин һәтта бу чүр артымы бизим фикримизлә республикада расионал нормалары сәвијјәсиндә мејвәләр истеһсалыны тәмин етмәјә имкан вермәјәчәк. 2025-чи илә Дағыстанда әһалинин прогноза көрә 3,49 милјона гәдәр артмасы нәзәрә алынса, өзүмүзүн истеһсал етдији мејвә мәһсуллары үзрә әрзаг тәһлүкәсизлији индикаторларына наил олмаг үчүн истеһсалын даһа 2,5 дәфә артырылмасы тәләб олунур. Әкәр сиз стратежи истигамәтләри көстәрирсинизсә онда мәнтигә уғүн олараг еләчә дә, мүәјјән идејалар вә онлара наил олунмасы үзрә шәртләр ишләниб һазырланмалыдыр.

Бағчылыг саһәсинин инкишафынын прогноз модели бизим елми мәркәзин алимләри тәрәфиндән ишләниб һазырланмышдыр ки, бу да саһәнин технложи модернләшдирилмәсинин мәгсәдли прогнозлашдырылмасы истигамәтиндә биринчи пилләдир. Истеһсалын технложи јениләшмәси үчүн арзуланан истигамәтләр һаггында лазыми информасијанын алынмасына истигамәтләндирилмишдир. Үч: база (бәдбин), переспектив (никбин) вә мәгсәдли прогнозлар ссенариси ишләниб һазырланмышдыр. Бүтүнлүкдә бүтүн ссенариләр үзрә республика бағчылығы мүсбәт динамика нүмајиш етдирәчәкдир. Чүнки ону приоритет саһә кими дөвләт мүдафиә едир. Бундан савајы перспективли вә мәгсәдли ссенариләрдә нәзәрдә тутулмуш әсас истигамәтләрин тәтбиг едилмәси прогнозлашдырма мүддәтиндә интенсив бағларын пајынын 4,7 дәфә артырылмасына имкан верәчәкдир. Орта мүддәтли переспективдә бағчылығын игтисадијјатын артымынын сүрәтләндирилмәси дөвләт инвестисијалары вә габагчыл агротехнолокијалар һесабына мүмкүн олачагдыр. Бу чүр инкишаф тәзә мејвәләр идхалы һәчмләринин хејли ихтисара салмаға вә һәтта саһәнин ихрач потенсиалыны артырмаға имкан верәчәкдир.

- Тәсәррүфатларын категоријалары үзрә мејвә мәһсуллары истеһсалы структурунда дәјишикликләр көзләнилирми? Ахы, мәлум олдуғу кими Дағыстанын бағчылығы әсасән кичик тәсәррүфатчылыг формаларында чәмләшдирилмишдир.

-Мејвә мәһсуллары истеһсалында Дағыстанын кәнд тәсәррүфаты истеһсалчыларынын мүхтәлиф категоријаларынын ролунун мүәјјән едилмәси үчүн кәнд тәсәррүфаты тәшкилатларынын, кәндли- фермер тәсәррүфатларынын вә фәрди һәјәтјаны саһәләринин инкишафынын 2021-чи иләдәк мүддәтинә мүмкүн тенденсијалары прогнозу ишләниб һазырланмышдыр. Прогноз мәлуматлара көрә шәхси һәјәтјаны саһәләр лидерлији сахлајачаг, онлар бағчылығын инкишафында давамлылығы мүәјјән едән әсас тәсәррүфатчылыг субјекти олараг галачаглар. Бунунла әлагәдар һесаб едирик ки, дөвләт аграр сијасәти шәхси һәјәтјаны саһәләрин (ШҺС) мудафиәсинә дә јөнәлдилмәлидир. Кәнд әһалисинин ишлә тәмин едилмәси үчүн бу реал имкан вә вачибдир. Мүдафиә мүхтәлиф формаларда, о чүмләдән ШҺС-ләр кәнд тәсәррүфаты вә истеһлакчы кооперасијасына кениш чәлб едилмәклә, һәјата кечирилмәлидир. Баша дүшмәк лазымдыр ки, кичик әмтәә секторуну инкишаф етдирәрәк биз ејни вахтда кооперасијанын инкишафыны стимуллашдырырыг ки, бу да һәм АСК-дә, һәм дә бағчылыг саһәсиндә позитив структур дәјишикликләр үчүн лабүд шәрт олмалыдыр.

Б.Чанбулајев (ДП)

ПАНДЕМИЈА ГУРБАНЛАРЫ

АБИДӘ ГОЈУЛАЧАГ

Бир груп тәшәббүскар шәһәр сакини «Дәрбәнд шәһәр»бәләдијјә гурумунун башчысы Хизри Абакарова мүрачиәт үнванламышлар.

Мүрачиәтдә Дағыстанда коронавирусла бағлы (коронавирус пандемијасы нәтичәсиндә) һәјатларыны итирән һәкимләрин хатирәсини әбәдиләшдирмәк мәгсәдилә онлара Дәрбәнддә хатирә абидәсинин учалдылмасы тәклиф олунур.

Хизри Абакаров бу тәшәббүсә гошулараг өз мүсбәт мүнасибәтини билдириб. Абидәнин мүәллифи дә Русија Федерасијасынын әмәкдар рәссамы, Дағыстан Республикасынын халг рәссамы, Русија Рәссамлыг академијасынын мүхбир үзвү Шәриф Шаһмәрдановдур.

Һејкәлин көрүнүшү исә тәхминән белә олачагдыр, боз рәнкли гранит сүтунун үстүндә бүрүнчдән һазырланмыш һәким фигуру, фигурун јан лөвһәләриндә исә вәфат етмиш Дағыстанлы һәкимләрин ад вә фамилијалары гызылы рәнклә јазылачаг.

Хизри Абакаров мүрачиәтин мәзмуну илә таныш олдугдан сонра она өз мүсбәт фикрини билдирмиш, бу фикирлә там разы олдуғуну сөјләмишдир. Һәтта Дәрбәнддә бу һејкәлин тез бир заманда шәһәр паркларынын бириндә учалдылачағыны да диггәтә чатдырмышдыр.

СӘНӘТКАРЛАР ҺАГГЫНДА

РЕКИОНЛАРАРАСЫ СӘРКИ

“Гафгазын мүғәнниси - Гагарин” Дәрбәнд Музеј-Горуғунун рекионлapарасы сәркиси августун 25-дә Ингушетија Республикасынын Назран шәһәриндә Т.М. Малсагов адына Ингуш Дөвләт Тарих Тарих Музеји Дөвләт Институтунда ачылмышдыр.

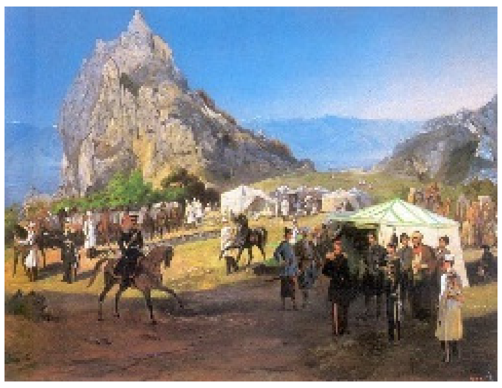

Сәркидә рәссам Г.Г. Гагаринин “Гафгазын кејимләри” вә “Көзәл мәнзәрәли Гафгаз” албомларындан олан әсәрләринин фотошәкилләри нүмајиш етдирилмишдир. Бунлар Гафгаз халгларынын кејимләри, күндәлик мәнзәрәләр, дејүш сәһнәләри, дағлыгларын адәт вә әнәнәләридир. Инсанларын јаддашы һарададыр? Дилдә вә рәгсдә, маһны вә милли кејимдә, адәт-әнәнәләрдә. Гафгаз халгларынын гүрурлу көзәллији китаб сәһифәләриндән, ону зијарәт едәнләрин гејдләриндән јаранып, һөрмәтлә баха биләрсиниз. Гагарин дүнјаја башга бир Гафгаз ачды - һәрби һесабатларда јазылдығы кими дејил, вәһши дејил, орижиналдыр, һијләкәр дејил, чәсарәтлидир, кобуд дејил, ләјагәтлә долудур. Гылынчсыз әллә Гафгаз. Лакин Гафгаз да борчлу галмады. Гагаринин шовинизм вә тәкәббүр етмәдән реаксија вердији Гафгаз сәнәткарына өмүр боју вә өлүмүндән сонра да шөһрәт тапды. Он доггузунчу әсрин орталарында Парисдә нәшр олунан албомлар сәнәткара бир ад верди вә ону Гафгазла әбәди әләгәләндирди. Парол

гравүраларда вә рәсмләрдә экс олунур. Вә сәнәткарлар һаггында данышсаг, бу чәркәдә биринчи олан кнјаз Григори Гагариндир. Григори Гагарин дүнјаја һејранедичи дағлыг мәнзәрәләри вә даг гадынларынын көзәл үзләрини көстәрди, Гафгазда јашајан халгларын - чәркәзләр вә осетинләр, аварлар вә чеченләр, күрчүләр вә ермәниләр, азәрбајчанлылар вә күрдләр, казаклар вә ләзкиләр ... Өз мәһарәтли рәсмләриндә вә акварелләриндә ади поетикаја јүксәлир, онлара севки вә

“Григори Гагарин” - рәј “Гафгаз Албому”.

Дәрбәнд Горуг музејинин мәтбуат хидмәти

РАЈОНА МҮНАСИБӘТ ДӘЈИШМӘЛИДИР

ГЕЈРИ-САБИТ ШӘРАИТДӘ

Дағыстанын бир сыра рајонларында тәрәвәзчилијин инкишаф етдирилмәси үчүн әлверишли шәраит олдуғундан һәлә советләр дөврүндән бол мәһсул јетишдирилмәсиндә јахшы тәчрүбә әлдә едилмишдир. Хүсусилә дағәтәји зоналарда јерләшән рајонларда тәрәвәзчилик үзрә ихтисаслашдырылмыш ири тәсәррүфатлар јарадылмышды. Габагчыл тәчрүбәнин вә елмин наилијјәтләрини чәсарәтлә тәтбиг едән тәрәвәзчиләр мәһсулдарлығы илдән-илә артырараг јахшы кәлир газанырдылар. Бунунла белә бу рајонларда јашајан әһалинин күзәраны илдән-илә јахшылашыр, онларын аилә бүдчәләринин имканлары артыр, јашајыш сәвијјәси јүксәлирди. Һәмин илләрдә кәнд әһалисинин јашајышыны шәһәр һәјатына јахынлашдырмаг шүары илдән-илә кениш вүсәт алыр, бу мәсәләнин һәлли үчүн аз иш көрүлмүрдү.

Дәрбәнд рајону белә рајонлардан бири иди. Доғрудур, рајонун игтисади инкишафында үзүмчүлүк саһәсинин пајы даһа чох олмасына бахмајараг, тәрәвәзчилик дә мүһүм јер тутурду. Өтән әсрин јетмишинчи илләриндән башлајараг тәрәвәзчилик сүрәтлә инкишаф етдирилмәјә башланды. Бу сәбәбсиз дејилди. Тәрәвәзчилијин кәнд тәсәррүфатынын башга саһәләринә нисбәтән фајдалы иш әмсалы даһа јүксәкдир. Бурада әл илә көрүлән ишләрин пајы нисбәтән чох олмасына бахмајараг, чәкилән хәрчләри бир илдә кери гајтаран саһә кими игтисади чәһәтдән һәр бир тәсәррүфат, ичарәдар вә кәндли фермер тәсәррүфатлары үчүн даһа әлверишлидир. Мән о илләри јахшы хатырлајырам. Бирһектарчылыг һәрәкатынын тәчрүбәси аз бир вахтда һәр јердә кениш јајылыр вә она гошуланларын сајы илдән-илә артырды. Зәһмәт адамларынын фәдакар әмәји партија вә дөвләт тәрәфиндән јүксәк мүкафатландырылырды. Истеһсалат габагчыллары мүхтәлиф сәвијјәли дөвләт тәдбирләринин иштиракчылары, јерли, рајон, республика вә Али Советин депутатлары сечилирдиләр. Онлара биринчи нөвбәдә нәглијјат васитәләри, истираһәт вә курортлара путјовкалар ајрылырды. Јахшы әмәк һаггы алдыгларына көрә зәһмәт адамлары өзләри үчүн истәдији јашајыш шәраитини јарадырдылар. Советләр сүгута јетдикдән сонра бу вачиб саһәнин тәнәззүлү башланды. Саһә ағыр зәһмәт тәләб етдијиндән тәсәррүфат вә ичарәдарларын она марағы кетдикчә азалмаға башлады. Вәзијјәтин ән башлыча сәбәби исә јетишдирилмиш мәһсулун дөвләт тәрәфиндән тәдарүкүнүн тәшкил олунмамасыны сајмаг олар. Әкәр әввәлләр «Дагпотребсојуз»ун тәркибинә дахил олан кооперативләр бу ишлә мәшғул олараг истеһсалчылары тәдарүк мәсәләләриндән азад едирдиләрсә, сонралар бу иш унудулду.

2000-чи илдән башлајараг «Дагпотребсојуз» бир гурум кими дағылмаға башлады, онларын тәркибиндә олан тәшкилатлар ләғв олунду.

Мәлум һәгигәтдир ки, Дәрбәнд рајонуну ән чох тәрәвәз вә үзүм истеһсал едән лидер рајонлардандыр. Үзүмчүлүјә көрә биринчи, тәрәвәзчилијә көрә исә икинчи јердәдир. Һәр илдә рајонун мүхтәлиф тәсәррүфатчылыг формаларында 300 мин тона јахын тәрәвәз мәһсуллары јетишдирилир. Рәгәмләрин дили илә десәк, чари илдә рајонда 2007 һектарда кәләм, 630 һектарда хијар, 1925 һектарда помидор, 651 һектарда сарымсаг, 480 һектарда бадымчан, 381 һектарда бибәр, 422 һектарда гырмызы турп, 114 һектарда баш соған вә 45 һектарда чуғундур бечәрилир. Үмумиликдә бу биткиләр 6615 һектары әһатә едир, мәһсулдарлыг да јүксәкдир. Август ајынын 21-нә олан мәлумата көрә 4772 һектарын мәһсулу јығылмыш вә саһәләрдән 223 мин 275 тон мәһсул көтүрүлмүшдүр ки, һәләлик һәр һектар үзрә орта мәһсулдарлыг 468 сентнер тәшкил едир. Мәһсул јығымы сүрәтлә давам едир.

Тахылчылыг да кәлирли саһәләрдән сајылыр. Лакин сон ики илдә һаваларын гураг кечмәси бу саһәјә дә мәнфи тәсирини көстәрир. Һәр илдә 2 мин һектар саһәдә пајызлыглар әкилмәсинә бахмајараг, мәһсулдарлыг ашағы олараг галмагдадыр. Чари илин көстәричиләри орта республика көстәричисиндән дә хејли ашағыдыр. Әкилән саһәләрдән чәмиси 3110 тон тахыл көтүрүлмүшдүр ки, бу да һәр һектардан орта һесабла 16,8 сентнер тәшкил едир.

Јери кәлмишкән, гејд етмәк лазымдыр ки, сон илләрдә рајонда бағча мәһсулларынын јетишдирилмәсинә мараг артмышдыр. Ичарәјә торпаг көтүрүләрәк бостан мәһсуллары јетишдирәнләр дә јахшы нәтичәләр әлдә едирләр. Чари илдә 416 һектар саһәдә бостан мәһсуллары јетишдирилир вә онун 300 һектар

саһәсинин мәһсулу јығылмыш, 1290 тон мәһсул көтүрүлмүшдүр ки, бу да һәр һектардан орта һесабла 430 сентнер демәкдир.

Картофчулуг рајон үчүн кәнч саһәләрдән биридир. Әввәлләр бу мәһсулун јетишдирилмәсинин рајон үчүн перспективсиз олдуғу билдирилирди. Анчаг базар мүнасибәтләринә кечид дөврүндә бу саһә илә мәшғул олмаг истәјәнләр пејда олду вә һәр ил 200 һектардан чох саһәдә картоф јетишдирилмәјә башланды. Онларын нәтичәләри дә тәгдирәлајигдир.

Республиканын кәнд тәсәррүфаты вә әрзаг назирлијинин мәлуматларында Дәрбәнд рајонунда картофчулуг үзрә јүксәк мәһсулдарлығын әлдә едилмәси гејд олунур.

Киләмејвәләр јетишдирилмәсиндә дә көстәричиләр үрәкачандыр. 700 һектар саһәдә мејвә јетишдирилир вә бунун 334 һектарында 4142 тон мејвә топланмышдыр ки, бу да һектардан 124 сентнер тәшкил едир. Киләмејвә јетишдирилмәси илә мәшғул оланлар да јахшы нәтичәләр көстәрирләр. Кечән мүддәт әрзиндә 630 һектардан 8820 тон мәһсул топланмышдыр. Орта мәһсулдарлыг 140 сентнердир.

Рајон тәсәррүфатларына кәлир кәтирән даһа бир саһә- габа, ширәли вә гарышыг јемләр һазырланмасыдыр. Ајры-ајры тәсәррүфатлар јем сатылмасы һесабына јахшы кәлир әлдә едир, һејвандарлығын шәхси секторда инкишаф етдирилмәсинә вә сахланылмасына өз төһфәсини верир.

Дәрбәнд рајонунун рәһбәрлијиндә нечә илдир ки, гејри-сабитлик давам едир. Вәзијјәтә бахмајараг, зәһмәт адамларынын әлдә етдији нәтичәләрә даһа лајигли гијмәт верилмәлидир. Сон нечә илдә рајон башчысы вәзифәсинин беш дәфә дәјишдирилмәсинин нә демәк олдуғуну шәрһ етмәјә мәнчә еһтијач јохдур. Белә бир шәраитдә һеч нәјә мәһәл гојмадан ишләјән тәсәррүфат башчыларына вә зәһмәт адамларына әһсән дејилмәлидир. Көрәсән, бу гејрисабитлик нә вахта кими давам едәчәк? Инди сөз республика рәһбәрлијинин.

Кәрим КӘРИМОВ

ПРОБЛЕМЛӘР

ЈАРАНМЫШ ВӘЗИЈЈӘТ ДҮШҮНДҮРҮР

Бу күн диггәтинизи чәлб етмәк истәдијимиз мәсәлә одур ки, рајонумузун бир чох кәндләриндә әһалинин ишыгла тәминатында ара- сыра чәтинликләр јараныр, бу да әслиндә инсанларын һәјатына вә нормал фәалијәтинә тәсир едир. Истәр күндүз, истәр ахшам саатларында мәлум олмајан сәбәбләр үзүндән ишыглар сөнүр. Бу мәсәләнин проблемли саһәләриндән бири дә Јухары Чалған, Рүкәл, вә бир чох башга кәндләрдир. Ады чәкилмиш кәндләрдә күләкли һавалар чох олур, беләвәзијјәтдә електрик нагилләринин гыса гапанмасы нәтиҹәсиндә ишыглар сөндүкдә, һарадаса баша дүшүлүр, лакин һава шәраитинин мүлајим кечдији бир вахтда ишығын олмамасы да јерләшән Муғарты кәндиндә вәзијјәт бир гәдәр фәрглидир, ораја електрик хәттләри даш карханаларындан кечиб кәлир. Мәсәлә беләдир ки, кәндә чатынча һәмин карханалар лазыми јүксәк ҹәрәјаны алыр, кәнддә ишыг аз чатыр, беләҹә проблемләр ортаја чыхыр. Јалныз кәндин башчысы Меһди Мәһәммәдовун Дәрбәнд шампан шәраблар заводунун рәһбәри М. Сәдуллајевә мүраҹиәтиндән сонра проблеми мүәјјән мәнада һәлл етмәк мүмкүн олуб.

Бахмајараг ки, кәнд рәһбәрликләри, сакинләр бир чох әлагәдар тәшкилатлара мүраҹиәт едиб, лакин һәмин проблемләр өз һәллини һәлә дә тапмајыб. Әкәр ады чәкилмиш кәндләрин електрик хәттләринә диггәт кәрә дә сакинләрин евләриндә ишыг зәиф олур, хүсусән дә узаг тикилмиш евләрдә. Ахшамлар ишыг о гәдәр зәиф олур ки, евләрдә телевизор, сојудуҹу ишләмир. 5-6 илдир давам едән бу вәзијјәти нә гәдәр чалышсалар да дүзәлтмәк олмур. Дәрбәнд рајон администрасијасы, рајон електрик шәбәкәсинин Идарәси бу мәсәләнин һәллини тапмырды, ја да ки, һәлл етмәк истәмирди.

Бәзән белә фикирләр сөјләнилир ки, куја ады чәкилмиш јашајыш әразиси гејри- гануни салыныб. Онда суал олунур, нијә 20 илдән чох бир вахтда бурада јашајан сакинләр дөвләт өдәнишләрини: верки, ишыг, газ истисмар һагларыны өдәјир, лакин ишин бурада јашајан инсанларын проблемләрини һәлл етмәсинә кәлдикдә, әразидәки тикинтиләрин гејри- гануни олдуғу билдирилир? Тәбии ки, бу ҹүр мәсәләләр инсанда тәәҹҹүб доғурур, даһа доғрусу, бир сыра суаллар јарадыр. Бу проблем елә бир мүшкүл мәсәләјә чеврилиб ки, санки онун һәлли јохдур, амма әслиндә һәрә өз ишинә бир азҹа да олса мәсулијјәтлә јанашса, ону асанлыгла арадан галдырмаг мүмкүндүр. Нә гәдәр тәәҹҹүблү кәрүнсә дә, кәндин сакини олан Бабајев Мәһәммәдшаһын ишә гарышмасындан сонра, даһа доғрусу, әлагәдәр тәшкилатлара мүраҹиәтиндән сонра, һәмин әразидә јашајан сакинләрин көмәји сајәсиндә проблеми һәлл етмәк мүмкүн олду. Јашајыш әразисинә јени трансформатор гојулур вә јени хәтт чәкилир.

садәҹә тәәҹҹүб доғурур. Хатырладаг ки, ады чәкилмиш кәндләрин сакинләри мүнтәзәм олараг ишыг пулуну өдәјирләр.

Бәзән елә вәзијјәт јараныр ки, саатларла, күнләрлә ишыг кечир, гыса гапанмалар нәтиҹәсиндә исә сакинләрин телевизорлары, сојудуҹулары сырадан чыхыр вә онлара мадди зәрәр дәјир.

Һәгигәт наминә гејд етмәк лазымдыр ки, Дәрбәнд рајон електрик шәбәкәси тәрәфиндән ара-сыра тәмир ишләри апарылыр, лакин һәмин ишләр гәнаәтбәхш дејил. Садәҹә бир мәсәләни нәзәринизә чатдырмаг јеринә дүшәр, Јухары Чалған вә Рүкәл кәндләринин електрик хәттләринин мүәјјән һиссәсинин дағлыг әразиләрдән кечдијиндән, вә ора машынларын кечмәси мүмкүн олмадығындан тәмир ишләри узаныр. Нәтиҹәдә орадакы електрик дирәкләри гәза вәзијјәтиндә галыр вә артыг бир нечә вахтдыр ки, бу проблем чохлу фәсадлар төрәдир.

Охшар вәзијјәт һәмчинин дикәр гоншу кәндләрдә дә баш верир. Мәсәлән гоншулугјетирсәк, онда көрәрик ки, онлар чох бәрбад вәзијјәтдәдир, електрик нагилләри сырадан чыхмыш, дирәкләр чүрүмүш, ја да ки, јана әјилиб. Сон вахтлар республика рәһбәрлији шәһәр вә кәндләрин електрик енержиси тәминатында чохлу ишләр планлашдырылыб вә вәзијјәтин көкүндән дәјишдирилмәсиндә исрарлы олдугларыны диггәтә чәксәләр вә һәтта мәркәздән көмәк истәсәләр дә, һәләлик проблемләрин галмасы сирр дејил.

Сөһбәт ачылмышкән бир мәсәләни дә галдырмағы өзүмә борҹ билирәм. Нисбәтән јени јашајыш мәскәни олан Рүкәл кәндинин Ашағы Рүкәл әразисиндә инсанларын енержи тәләбаты тамамилә өдәнилмир. Артыг 150-дән чох јашајыш бинасы олан бу әразидә ҹәмиҹүмләтани ики трансформатор вар, лакин онларын күҹү чатмыр. Мәсәлә орасындадыр ки, һәмин трансформаторлар әввәлдән, орада 50-60 бина олдугда гојулмушду, инди исә евләр чохалмыш, мәһз она

Үмидварыг ки, әлагәдар тәшкилатлар бу вә дикәр мәсәләләрә ҹидди јанашаҹаг, јаранмыш башга проблемләри дә тезликлә һәлл едә биләҹәкләр.

С. КҮЛМӘҺӘММӘДОВА

ДӘРС ИЛИНӘ ҺАЗЫРЛЫГ

ӨДӘНИШЛӘР ТӘКЛИФ ОЛУНМУШДУР

Дөвләт Думасынын депутатлары һәр илдә шакирдләрин валидејнләринә сентјабрын 1-нә һазырлыға иллик көрә өдәниш верилмәсини тәклиф етмишләр. Бу һагда «Дағыстан» РИА хәбәр вермишдир.

Русијанын Дөвләт Думасынын РЛДП фраксијасынын депутатлары ушагларын сентјабрын 1-нә һазырланмасына 10 мин рубл мәбләғиндә иллик өдәниш верилмәсини тәклиф етмишләр. Белә ки, ганун лајиһәсинә изаһат кағызында Дөвләт Думасы депутатлар корпусуна мәлумат вермишләр ки, шакирдләрин сентјабрын 1-нә һазырланмасы валидејнләрә 20 мин рубла баша кәләҹәкдир. Беләликлә, депутатлар мәктәбли ушагларын һәр биринә иллик 10 мин рубл верилмәси тәшәббүсү илә чыхыш етмәји гәрара алмышлар. Ганун лајиһәсинин мүәллифләринин сөзләринә көрә бу өдәниш һәр илдә индексасија едиләҹәкдир. Бундан башга лајиһәнин һәјата кечирилмәси үчүн вәсаитләрин Федерал бүдҹәдән верилмәсини тәклиф етмишләр.

Тәшәббүс мүәллифләри һесаб едирләр ки, ганунун гәбул едилмәси 2021-ҹи илин јанвар ајынын 1-дәк гәбул едиләҹәкдир.

ФОРУМДА ИШТИРАК ЕДӘҸӘКЛӘР

ДР-нын коммуникасија назирлијинин мәтбуат мәркәзиндән информасија акентлијиндән верилмиш хәбәрә көрә сентјабрын 22-дән 25-дәк Самара шәһәриндә «Ҹанлы инкүлизив практикләр» Федерал инкүлизив форуму кечириләҹәкдир.

Форумун ишиндә һәмин истигамәт үзрә чалышан 500-дән артыг мүтәхәссисин иштиракы планлашдырылыр.

Лајиһә РФ Президентинин Гранты истифадә едилмәклә һәјата кечириләҹәкдир.

Тәдбирин көмәкчи тәшкилатчысы «Имканлар ганады» апарыҹы инкүлизив платформа илә кәнҹләр ишләри үзрә Федерал Акентлик чыхыш едәҹәкдир. «Ҹанлы инкүлизив практикләр» форумунда инкүлизив һәрәкатын инкишафынын проблемләри мүзакирә едиләҹәк, ајрыајры тәшәббүсләрин вә бүтөв секторун инкишафда тәсирли гәрарлары ачылаҹагдыр.

Форумун програмына әлиллији олан адамларын сосиал реаблитасијасы вә адаптасијасы ишинин методлары үзрә уста-дәрсләринин кечирилмәси дахил едилмишдир.

Форум чәрчивәсиндә иҹтимаи инклүзијанын 5 мүасир прграмы үзрә тренинг-мотивасија програмы кечириләҹәкдир. Онлар ашағыдакылардыр:

«Инкүлизив театр», «Волонтјорлуг вә вәтәндаш фәаллығы», «Инкүлизив туризм», «Инкүлизијада медиа», «Инкүлизив рәгсләр».

Форумда иштирак етмәк үчүн 15 јашындан јухары вәтәндашлар-гејри- коммерсија, дөвләт вә мәдәни мүәссисәләрин, әлиллији олан вәтәндаш фәаллары вә апарыҹы инкүлизив лајиһәләрин рәһбәрләри дәвәт олунур.

Иштирак етмәк үчүн сајтдан гејдијјатдан кечмәк вә тәдбир тәшкилатчыларындан гејдијјатын тәсдигини көзләмәк лазымдыр.

Тренинг програмлары вә мәдәни истираһәт тәдбирләри илә форумун рәсми сајтында вә ВК-нин рәсми групунда таныш олмаг олар.

«Дағыстан» РИА

ДИЛИМИЗ - СӘРВӘТИМИЗДИР

ДИЛИНИ ИТИРӘН ХАЛГ ЈАШАЈА БИЛМӘЗ

Һәр бир халгын варлығыны тәсдиг едән башлыҹа амил онун доғма дили, милли сәрвәти, милли кимлијидир. Дилини итирән халг јашаја билмәз. Бизим «Дәрбәнд» республика сијаси-иҹтимаи гәзетимиз даими охуҹуларымыза мәлум олдуғу кими Русија Федерасијасында јеканә Азәрбајҹан гәзетидир вә дилимизин јашамасында, кәләҹәк нәсилләрә өтүрүлмәсиндә бөјүк рол ојнајыр. Һәлә интернет васитәсилә јајымланаманын белә кениш сурәтдә вүсәт алмадығы дөврләрдә редаксијамызын үнванына охуҹуларымыздан мәктублар кәлир вә бу мәктубларда онлар гәзетимиздә дәрҹ олунан мәгаләләри сева-севә охудугларындан бәһс едәрәк, гәзетин почтла көндәрилмәсини хаһиш едирдиләр. Чүнки редаксијада Азәрбајҹан дилиндә чап олунан материаллар бүтүн саһәләри һәртәрәфли әһатә едирди. вә бир дә милләтин дили, әлифбасы, халгымызын кечдији јол, онун мәдәни сәвијјәси илк нөвбәдә ана дилиндә өз әксини тапыр.

Бу јахынларда гәзетимиздә верилмиш бир јазынын сәрлөвһәсиндә сәһвә јол вердик вә бунунла әлагәдар әввәлләр Кизлјар шәһәриндә, һазырда исә Москва алтында јашајан Муртазајев Бәһлул Ариф оғлундан мәктуб алдыг. Мәктубда гәзетимиздә кедән сәһвдән сөһбәт ачылыр вә бунун әсла јолверилмәз олдуғу ачыгланырды…

Амма нә етмәли, артыг олан олмушду. Бир јандан да севинирдик ки, Бәһлул Арифоғлу кими өз дилини севән бир охуҹумуз вар. О, гәзетимизи әлдә едир, ону алыр вә ејни заманда өз дилини унутмамалары үчүн һәтта нәвәләринә дә охујур.

Бу чох тәгдирәлајиг бир һәрәкәтдир. Милләтимизин әксәр нүмајәндәләри дә онун кими олсајды, гәзетимизин тәәссүбүнү чәксәјдиләр, мәтбу органымызын абунәчиләри чохалар вә биз дә биләрдик ки, өз дилинә дәјәр верән хејирхаһ инсанлар аз дејилдир. Милләтин дили, әлифбасы, халгымызын кечдији јол, онун мәдәни сәвијјәси илк нөвбәдә ана дилиндә өз әксини тапыр вә онун јашамасы үчүн бизим һәр биримиз әлимиздән кәләни әсиркәмәмәлијик.

Амалија Ағакишијева

ФИНАЛА ЧЫХДЫ

Кизлјар Пешә вә Педагожи Коллеҹинин тәләбәси Акманев Темирова, “Мода технолокијалары” WorldSkills Russia- 2020 сәриштәси илә “Кәнҹ Пешәкарлар” VIII Милли Чемпионатынын финалына вәсигә газанды. Бу барәдә хәбәр акентлијинә Әмәк вә Сосиал Инкишаф Назирлијинин “Уғур” РМСЗ-нин мәтбуат хидмәтиндән мәлумат верилиб. Мәтбуат хидмәти гејд едиб ки, Дағыстан тәмсилчиси илк дәфә бу сәлаһијјәтдә милли чемпионатын финалына чыхыб.

Тәдбир сентјабрын 6-дан 21-дәк Кемерово бөлкәсиндә үз-үзә вә мәсафә форматында кечириләҹәкдир.

ДӘРСЛӘРИН ҺАНСЫ ГАЈДАДА КЕЧИРИЛӘҸӘЈИ АЧЫГЛАНДЫ

Бу ил мәктәбдә дәрсләр фәргли вахтларда башлајаҹаг вә јемәк үчүн 10 дәгигә вахт ајрылаҹаг. Москва вә Санкт-Петербургдакы мәктәбләрдә сентјабрын 1-дән етибарән дәрсләр 08.15-дән 10.20-дәк олмагла, мүхтәлиф вахтларда башлајаҹаг.

Тәһсил Идарәсиндән билдирилиб ки, икинҹи вә үчүнҹү нөвбәләр олмајаҹаг. Ән сонда алты-сәккизинҹи синифләр дәрсә башлајаҹаг,чүнки бу јашдакы ушаглар артыг мәктәбә өзләри кәлирләр вә онларын һәлә јухары синиф шакирдләри гәдәр дәрс јүкү јохдур. Алтынҹы вә сәккизинҹи синиф шакирдләри үчүн дәрс сааты 16.00-да баша чатаҹаг.

Гејд едилир ки, ушаглар һалсыз вә ја нараһат оларса, јалныз валидејнләринин мүшајиәти илә мәктәбдән евә бураҳылаҹаглар. Ушаг өзүнү чох пис һисс едирсә, тәҹили јардым чағырылаҹаг, һәкимләр вә ја валидејнләр кәлмәмишдән әввәл о, дикәр инсанлардан тәҹрид олунаҹаг.

Бир шакирдә коронавирус диагнозу гојулса, бүтүн синиф ики һәфтә бојунҹа карантиндә галаҹаг. Бир фәнни өјрәдән бир мүәллимдә коронавирус ашкар едиләрсә, бир нечә синиф карантинә алынаҹаг.

Хатырладаг ки, Русијада бу ил коронавирус пандемијасы сәбәбиндән 1 сентјабр күнү јалныз аз сајда шакирд олан мәктәбләрдә вә тәмиз һавада гејд едиләҹәк.

(Российскаја газета)

ДИНИ АДӘТЛӘРИМИЗИ ЈАШАДЫРЫГ

МӘҺӘРРӘМ АЈЫ

Ким дејир ки, севки јохдур?
Һәзрәт Һүсејн 1400 илдир севилир!!!

Ашура күнү бәшәријјәт тарихиндә мисилсиз бир күндүр. Ашура шәрәф мәнбәјидир. Ашура иззәт мәнбәјидир. Ашура нур мәнбәјидир. Ашура һидајәт мәнбәјидир. Ашура нурдур, фејздир, ашура иззәтдир, сәадәтдир. Мәһәррәм ајынын 10-ҹу күнү. Матәм күнү. Имам Һүсејнин, онун аилә үзвләринин вә тәрәфдарларынын гәтл олундуғу күндүр. Һәр ил мәһәррәм ајы кәлдији заман, күлән үзләр һүзүнлү, данышан дилләр гәмли, бахан көзләр нәмли олду. Нәнәләр нәвәләринә, Имам Һүсејн (әлејһиссаламын) мүсибәтини анлатды. Аналар өвладларына Кәрбәла дејиб фәрјад етди. Бабалар бу ајда санки ән әзиз өвладыны итирмиш бир ата кими, белләри бүкүк кәзди. Елә һеј бир дәрд јашанды. Бәлкә дә бир чохларымызын гәлбинә иманын нуру, һәзрәти Имам Һүсејн (әлејһиссалама) ахан көз јашлары васитәсилә олду. Мәһәррәм ајынын һилалы доғду. Бу ај бөјүк бир ордунун гәфләтинә, кичик бир дәстәнин бәширәт вә акаһлығына шаһид олуб. Кәрбәла бу һәгигәтә ишыг сачан тарихүстү бир һадисәдир.

Әһли-сүннә алимләриндә бири өз китабында ашура һагда хош сөзләр јазараг дејир: «Һәзрәт Пејғәмбәрин (с) Әһлибејти (ә) әкәр ашура күнү әза сахламағы төвсијә етмәсәјдиләр, мән онлара дејәрдим ки,белә имамлары олдуғу үчүн ашура күнүнү бајрам един вә бир-биринизи тәбрик един. Амма онлар өзләри ашураны тарихдә јашатмаг үчүн әза сахламағы төвсијә етмишләр. Елә бу сәбәбдән дә биз һәмин күнү матәм күну кими гејд едирик».

Ашура инсанларын гәлбиндә елә бир һәрарәтдир ки, гијамәт күнүнә гәдәр сөнмәјәҹәкдир. Ашура гијамәт күнүнә гәдәр јашајаҹагдыр. Һәр ким өзүнү ашура илә әлагәләндирсә о да гијамәт күнүнә гәдәр јашајаҹагдыр. Ашура Ислам демәкдир. Ашура иман, сәҹдә, рүку, намаз вә мүнаҹат демәкдир.

Ашура нә демәкдир? Ашура мүсәлманларын башларынын уҹалығы демәкдир. Әкәр ашура олмасајды, бу күн бүтүн дүнја мүсәлманлары башыашағы олардылар. Әкәр ашура олмасајды, бу күн мүсәлманлар залым вә фасиг хәлифәләрин төрәтдикләри ҹинајәтләрә көрә хәҹаләт чәкәҹәкдиләр. Ашура бүтүн бунларын гаршысыны алды, ашура мүсәлманлара үрәк верди, ашура мүсәлманлара тәрәгги бәхш етди, ашура Һәзрәт Пејғәмбәри (с) горуду вә Гураны бизләрә чатдырды.

Ашураны Һүсејн ибн Әли (ә) вә онун әтрафына топлашан мүхлис инсанлар јаратдылар. Ашураны өз әсриндә јарадан Һәсән ибн Әлидир (ә), ашураны өз әсриндә јарадан Әли ибн Әбиталибдир (ә). Ашураны јарадан хүсусилә гејд едирәм Ханым Зәһрадыр (с.ә) вә һәзрәт Зәһранын (с.ә) пак әтәјидир. Мүсәлманлар бүтүн тарих боју ашура илә фәхр етмишләр. Имам Һүсејн (ә) ашура күнү о залымлара хүтбә охујаркән анасы Ханым Зәһранын (с.ә) пак әтәји илә фәхр етдијини билдирди. Һәзрәт (ә) деди ки, мән пак әтәкдә бөјүмүшәм. О пак әтәк мәнә иҹазә вермәз ки, бејәт етмәк үчүн сизә зилләт әлими узадым. Салам олсун сәнә, еј су кәнарында сусуз өлдүрүлән. Севки сәрһәд танымаз дејиб бөјүкләр. Бәлкә дә бу милләти бу гәдәр бөјүк едән, Рәсула вә онун «Әһли-Бејтинә» олан сәрһәдсиз севкиләри олубдур. Бу јолун ады ешг, дәрслији исә танымагдыр. Имам Һүсејн (ә) танијараг севәнләр гуртулду. Имам Һүсејн (ә) танымаг, таныјанлары мәрифәт саһиби етди. Аллаһ Рәсулу (салаватуллаһ) бујурур ки, «севән севдијинә бәнзәјәр». Рәббимиз бизләрә һәгиги севки вә севдикләримизә бәнзәмәји нәсиб етсин.

Һазырлады:
А.Мәммәдова

ТУРИСТЛӘРИН НӘЗӘРИНӘ

ПУЛЛАРЫН БИР ҺИССӘСИ ГАЈТАРЫЛАҸАГ

Русијанын рекионларында истираһәт едән дағыстанлылар пулларынын бир һиссәсини кери ала биләҹәкләр. Бу һагда «Дағыстан» РИА-сы мәлумат вермишдир.

Дағыстан Республикасынын мәтбуат назирлијинин мәтбуат мәркәзиндән информасија акентлијинә верилмиш хәбәрә көрә Русијада дахили туризмин мүдафиәси үзрә хүсуси програм ишә салынмышдыр. Проблем чәрчивәсиндә турист путјовканын гијмәтиндән асылы олараг, 5 миндән 15 минәдәк рублу ала биләҹәкдир. Бу програма августун 21-дә старт верилмиш вә ҹари илин августун 28-дәк давам едәҹәкдир.

Програм Русијанын бүтүн сакинләри үчүн асандыр. Бурада иштирак етмәк үчүн «Мир» өдәниш системинин сајтында гејдијјатдан кечмәк лазымдыр. Бүтүн иштиракчыларын сијаһысы «Мир» сәјаһәтчиләр дүнјасы РФ сајтында гејдијјата алынаҹаг, тур вә ја меһманхана маркаланаҹагдыр.

Тур вә ја меһманханаја көрә програм чәрчивәсиндә едиләҹәк өдәнишләрин мәблғинин дөвләт тәрәфиндән субсидија едилмәси сәјаһәтин вә ја меһманханада јашамасынын гијмәтиндән асылыдыр: 25.000-дән 49999 рубла гәдәр- 5 мин рубл; 50.000-74999 рубладәк- 10 мин рубл; 75.000-дән јухары- 15 мин рубл.

Сәјаһәтин беш күн, дөрд кеҹә тәшкил едилмәси ваҹибдир. Тур вә меһманхана хидмәтләринә кешбек алынмасы үчүн «Мир» системинин өдәниш картасындан истифадә етмәк лазымдыр. Әкәр туристин һәмин картасы олмаса, о, гоһумларынын вә ја достларынын «Мир» картасындан истифадә едә биләр.

Алтај вилајәти, Алтај Республикасына, Калининград вилајәтинә, Крым Республикасына, Севастопол шәһәринә, Краснодар вә Ставропол өлкәләринә сәјаһәтләр октјабрын 1-дән, ҹари илин декабрын 20-дәк мүмкүн олаҹагдыр.

ТАРИФЛӘР ГҮВВӘЈӘ МИНМИШДИР

Базар ертәси «Осаго» һагғында гануна әлавәләр гүввәјә минмишдир. Онларын сајәсиндә компанијалар һәр сүрүҹү үчүн тариф мүәјјән едәркән, әлавә шәхси факторлары нәзәрә алаҹаглар. Әввәлләр тарифләр әразијә бағланырды вә бир шәһәрин вә ја рекионун сүрүҹүләри үчүн ејни иди. Инди исә нәглијјат саһибләри онун рисг профилиндән асылы олараг даһа шәхси тариф алаҹагдыр. Компанијалар нәзәрә алаҹаг тариф факторлары арасында јол һәрәкәти тәһлүкәсизлији гајдаларынын позулмасы вә ја автомобили сәрхош һалда идарә етмәсинә көрә олаҹагдыр. Бунунла белә сығортачылар истифадә етдикләри факторлар һагғында мәлумат вермәлидирләр. Мәркәзи банк критеријаларын ҹидди сијаһысыны мүәјјән етмишдир ки, онлара көрә сығорта компанијалары- мәсәлән, милли, ирги, дини мәнсублуғуну дискриминасија едән факторлары истифадә едә билмәјәҹәкләр. Бу ҹүр дәјишикликләр тариф дәһлизинә дә тохунмушдур. Августун 24-дән база гојулушу дәјишмәдән галмышдыр вә һазырда физики шәхсләрин автомобилләри үчүн 2471- 5436 рубл ҹиварындадыр.

Мәркәзи банкын мәлуматына әсасланан «Комерсант» гәзети әввәлләр билдирирди ки, сығортачылар «Осаго» сығорта вәрәгәсинә дәјишикликләри автонәглијјат саһибләринин тәләбинә көрә етмәлидирләр. Мәркәзи банкдан билдирмишләр ки, бу ганунсуздур. «Осаго» тарифләринә дәјишикликләр едилмәсилә јанашы, русијалыларын әввәлләр коронавирус пандемијасына көрә сахланылмыш техники бахыш процедурасына гајытмасыны көзләјир.

Сентјабрын 30-дан сонра «Осаго» вәрәгәсинин әлдә едилмәси үчүн диагностик картанын алынмасы ваҹибдир. Бу илин пајызында јени тәләбләр тәдриҹән ишә салынаҹагдыр. Мәсәлән, сүрүҹү техники хидмәт мәнтәгәсинә кириш вә чыхыш үчүн фото-шәкил тәгдим етмәјә мәҹбур олаҹагдыр. Бундан башга автомобилин координатлары техники хидмәт мәнтәгәсинин координатлары илә тутушдурулаҹагдыр ки, бу да техники бахыш гајдаларынын позулмасыны камералар васитәсилә автоматик олараг гејд едәҹәкдир.

«Дағыстан» РИА

РФ-нын тәһсил назири Олга Васијева 2020-ҹи илдә биринҹи нөвбәдә дуран мәсәләләри мүәјјән едиб. Дәјишикликләрин илк нөвбәдә Ваһид Дөвләт Имтаһанына (ВДИ), ФДТС јениләнмәсинә, мәктәбләрдә јени вәзифәләрин тәтбигинә вә дикәр саһәләрә тохунулаҹағыны гејд етмишди.

Илк нөвбәдә, гејд едилиб ки, Русијанын тәһсил саһәсинә 2020-ҹи илдә тутарлы дәрәҹәдә малијә вәсаити ајрылаҹаг. Назир бу мәсәләјә һәр заман диггәт чәкиб, мәһз буна көрә дә үмид едилир ки, һазырда иҹра едилән програмлар вә јениликләрин тәтбиги там гајдада тәмин олунаҹаг. Назир һәмчинин јени ФДТС, хариҹи дилләрин мәктәбләрдә тәһсил сәвијјәсинин зәиф олмасына да өз мүнасибәтини билдирмишди.

Гејд етмәк лазымдыр ки, өлкә Президенти В. Путинин тәкидилә јени ФДТС 1 декабр 2019-ҹу ил тарихинә ки, ВДИ -2019-ҹи илин иштиракчылары бир әсас фәнни ваһид ҹәдвәллә нәзәрдә тутулдуғу әлавә вахтда верә биләҹәкләр. Јениликләрдән бири дә одур ки, ваһид гијмәтләндирмә шкаласы олаҹаг, јәни ВДИ нәтиҹәләри аттестатдакы гијмәтләрә тәсир көстәрәҹәк. Әкәр ВДИ кафи гијмәт алыныбса, мәзунун оху илинин јекун гијмәти исә- әладыр, онда мәзунун аттестатына сон нәтиҹәдә јахшы гијмәт јазылаҹагдыр. Тест һиссәсинин тамамилә ВДИ-дән чыхарылмасы планлашдырылса да, лакин мүәјјән јениликләри нәзәрә алынмагла имтаһан материалларына дәјишикликләр олунаҹаг, бу хүсусилә дә рус дили вә әдәбијјат фәннләри саһәсинә тохунулаҹаг. Јениликләрдән бири дә ријазијјат фәннинә аиддир, 2020-ҹи илдә дә мәзунлар өтән илләрдә олдуғу кими ријазијјатдан һәм база, һәм дә профил һиссәсини сечә билмәјәҹәкләр.

ТӘҺСИЛ САҺӘСИНДӘКИ ЈЕНИЛИКЛӘР

кими мүддәт ајырараг тәһсил стандартларын јени вариантынын ишләниб һазырланмасыны тәләб етмишди. Беләҹә, 28 нојабр 2019-ҹу илдә Маариф Назирлијинин ФДТС үзрә Шурасы јени тәһсил стандартларынын там һазыр олдуғуну сөјләмишди.

Јени ФДТС тәтбиги 1 сентјабр 2021- ҹи илдән, тәдриҹән 2024-ҹү иләдәк давам едәҹәк. Даһа чох диггәт техники вә тәбии елмләр јөнәмли програмлара вериләҹәк. Һәмин програмларла мәшғул олан ушагларын сајы јени оху илиндә ики дәфә артырылаҹаг. 2020-ҹи илдән әлавә тәһсилә шфакирдләрин 80 фаизи ҹәлб олунаҹаг.

Әлавә тәһсил мәркәзләринин базасында ушаг технопаркларынын јарадылмасы планлашдырылыр. Технопаркларын јарадылмасынын мәгсәди ушаглара јарадыҹылыгла, идманла, инҹәсәнәтлә, мусигилә мәшғул олмасы үчүн бөјүк имканлар вермәкдир. Лакин, бир чох тәһсил мүәссисәләриндә техники базанын зәифлији бу ҹүр мәсәләләрин тезликлә һәлл олунмасына манечилик төрәдир.

ВДИ апарылмасы саһәсиндә олан тәҹрүбә Маариф Назирлијини мүәјјән јениликләрә әл атмаға вадар етмишдир.

Бүтүн мәзунлар үчүн хошакәлмәз јенилик- үчүнҹү әсас фәннин имтаһан верилмәсинин тәтбиги. Чох күман ки, һәмин фәнн- хариҹи дил дәрси олаҹаг. Маариф Назирлијиндә мәктәблиләрин хариҹи дилләр һагда олан биликләри зәифдир, мәһз буна көрә ВДИ тәтбиг етмәк- вәзијјәтдән чыхыш јолу кими бахылыр. Лакин мүтәхәссисләрин рәјинҹә мәктәбләрдә хариҹи дилләр үзрә вәзијјәт лазыми сәвијјәдә дејилдир. Башга фәннләрин әсас имтаһан кими тәтбиги һәлә ки, нәзәрдән кечирилир.

Мәзунлар үчүн бир гәдәр фәрәһләндириҹи һал одур ки, хүсуси әһәмијјәт јарадыҹы тапшырыглара вериләҹәк.

Јени стандартларын тәтбиги просеси, артыг гејд етдијимиз кими 2021-ҹи илдән башлајаҹаг. Сәһһәтинә көрә мәһдуд имканлары олан ушагларын валидејнләри сечим едә биләрләр ки, һансы мәктәбдә онларын ушағы охусун, ади, јохса ихтисаслашмыш. Мүәллимләрә хүсуси тәләбләр ирәли сүрүләҹәк. Мәһз буна көрә дә Дәрбәнд рајонунун бүтүн тәһсил оҹагларында бу саһәдә мүәјјән ишләр көрүлмәкдәдир.

2020-ҹи илдә көзләнилән јениликләр сырасында мүәллимләрин јени аттестасија модели (Тест ишинин јени формасы), «мәдәни күндәлијин» тәтбиги, һансы ки шакирдләри мәдәни нормалара өјрәдәҹәк, шаһмат дәрсләринин ајры саат кими бәдән тәрбијәси дәрсләринин һесабына, телефонларын гадағасы (14.08.2019-ҹу ил Маариф Назирлијинин гәрары), рәссамчылыг вә мусиги мктәбләрини битирмиш тәләбәләрә ВДИ заманы әлавә баллар вериләҹәк, ики хариҹи дилин мүтләг кечирилмәси, виртуал консерт залларына мәктәблиләрин кетмәси(рус классикасыны билмәләри үчүн) вә 5-ҹи синифдән информатика дәрсләринин кечирилмәси.

Медалчылар үчүн јенидән имтијазларын гајтарылмасыда күндәмдәдир. Мәзун әсас имтаһанлардан ән азы 70 бал топламалыдыр.

Тәдриҹән бүтүн Русија мәктәбләри бир нөвбәдә- сәһәрдән наһарадәк тәдрисинә кечилдиләҹәк. Експертләр исраррыдылар ки, икинҹи нөвбәдә охумаг организм үчүн бөјүк јүкдүр, нәтиҹәдә иш режими дағыдылыр.

2017- ҹи илдә башланылмыш електрон дәрсликләрин тәтбиги һәмчинин 2020-ҹи илдә дә давам едәҹәк.

С.КҮЛМӘҺӘММӘДОВА

ЕВ ҺЕЈВАНЛАРЫ МАРКАЛАНМАЛЫДЫР

РФ-нин кәнд тәсәррүфаты назирлијинә истинад едән «Известија» гәзети мәлумат верир ки, ев һејванларынын саһибләри онлары гејдијјата гојмаға мәҹбур олаҹаглар. Бу һагда «Дағыстан» РИА хәбәр верир

«Һејванлар онларын саһибләринин арзусу илә көнүллү олараг маркировка едилмәлидир ки, бу да хәстәликләрин јаранмасынын гаршысыны алмаға, хәстәлик төрәдиҹиләринин кениш јајылмасы јолларыны, мәнбәләрини вә ја итмиш һејванлары тапмаға имкан верәҹәкдир», -дејә Ura.ru. мүхбиринә Русија Дөвләт Думасынын Еколокија вә әтраф мүһитин горунмасы Комитәсинин башчысы Владимир Бурматов билдирмишдир.

Русијада ев һејванларынын- ири вә хырда бујнузлу малларын, гушларын рәсми гејдијјата алынмасынын идентификасијасынын јаранмасыны нәзәрдә тутан ганун лајиһәсинә 2020-ҹи илин ахырынадәк Дөвләт Думасында бахылаҹагдыр. Лајиһәдә көстәрилдији кими маркалама саһибләрин вә ја башга шәхсләрин ҹәлб едилмәси һесабына кечириләҹәкдир.

МАРАГЛЫДЫР

БУНУ БИЛМӘЛИЈИК

50 мин квадрат километр саһәси олан Дағыстан 40-а јахын фәргли дилләрин данышылдығы бир әразидир. Дүнјанын һеч бир јериндә бу гәдәр кичик саһәјә малик олан әразидә бу гәдәр чох дил данышылмыр. Һазырда бу дилләрдән 14-ү Дағыстан конститусијасы илә рәсми дөвләт дили кими гәбул едилир. Јазыда Азәрбајчан дилинин 18-чи әсрин сону 19-чу әсрин әввәлләриндән бу дилләрә тәсириндән бәһс етмәјә чалышачам.

Дағыстанын етник рәнкарәнклијини нәзәрә алараг бу әразинин халглары үчүн бир нечә дилин олмасы һәјати зәрурәт иди вә әсасән игтисади характер дашыјан бир сыра сәбәбләрдән гајнагланырды. Шимали Гафгазын әсас тичарәт мәркәзләри вә отлаглары онун шәргиндә јерләшир. Бу әразиләрдә јашајан халгларын ән аз 2 дил билмәсиндә әсас ролу кениш тичарәт вә игтисади әлагәләр ојнајырды. Дағыстанда дағлыг әразиләрин сакинләри дүзән бөлкәләрдәки халгларын дилләрини билдикләри үчүн 2 вә даһа чох дилдә үнсијјәт гурмағы бачарырды. Буна мисал олараг Самур һөвзәсинин көстәрмәк олар. Бурада јашајан халгларын тарихи инкишафы просесиндә Азәрбајчан дили икинчи бир дил олараг ән чох истифадә олунурду: Мәсәлән, Самурун јухары һиссәсиндә јашајан сахурлар, өз дилләриндән башга рутул, ләзки вә Азәрбајчан дилләриндә даныша билир. Чајын орта вә ашағы ахынларында мәскунлашмыш ләзкиләр исә садәчә Азәрбајчан дилиндә даныша билирди. Дүзән әразидә јашајан азәрбајчанлылар өз дилиндән башга һеч бир дилдә даныша билмирди. Азәрбајчан дили тәкчә азәрбајчанлылар арасында јох, һәм дә дикәр халгларын өз араларында үнсијәти заманы истифадә олунурду. Ингилабдан әввәл лак вә арчин кишиләринин әксәријјәти тичарәт үчүн дүзән саһәләрә ендикләри үчүн Азәрбајчан дилини јахшы билирди.

Дәрбәндин 18-чи әсрин сонунда игтисади чәһәтдән инкишаф етмәси гоншу халгларын бура ахынына сәбәб олду. Чәнуби Дағыстан халглары олан ләзкиләр, рутуллар, сахурлар, агуллар әсасән Шимали Азәрбајчанда вә Дәрбәнддә сәнәткарлыгла мәшғул олурдулар. 19-чу әсрин әввәлләриндә Дағыстанын дағлыг һиссәсиндән тәхминән мин нәфәр һәр јај Дәрбәндә ишләмәјә кәлирди. Онлар бурада азәрбајчанлыларла үнсијјәт гурараг бу дили өјрәнирди. Азәрбајчан дилинин күчләнмәси рекионда јашајан халгларын дилинә дә күчлү тәсир етди. Мәсәлән, артыг 18-чи әсрин сону - 19-чу әсрин әввәлләриндә Азәрбајчан дилинә икинчи дил кими саһиб олан табасаранлыларын бир һиссәси күчлү ассимилјасија нәтичәсиндә дилләрини итирәрәк Азәрбајчан дилиндә данышмаға башлајыр. Бу просесә ән чох Чәнуби Дағыстанда јашајан табасаран әһали мәруз галса да, Азәрбајчан дилиндә табасаран кишиләрин данышдығы уҹгар дағларда бу тәсир ассимилјасија илә нәтичәләнмәди. 19-чу әсрин әввәлләриндә Табасаран ханлығыны идарә едән ханлар да Азәрбајчан дилиндә данышмаға үстүнлүк верирди. Һалбуки бу дөврдә Табасаран ханлығынын идарә етдији јалныз 4 кәнддә азәрбајчанлылар јашајырды.

Совет Иттифагы гурулана гәдәр Дағыстанда гурулан феодал ханлыглар јазышмаларда әрәб дилиндән истифадә етсә дә бу дил тичарәт дили кими актуал дејилди. Бу сәбәбдән Дағыстанда јашајан 30-дан чох халгы бирләшдирәчәк ваһид бир дилә еһтијач варды. Он доггузунчу әсрин әввәлләриндә кими бир груп чәдид зијалысы Дағыстанын ортаг дили кими Азәрбајчан дилинә кечиди мүдафиә етди. Болшевик ингилабы әрәфәсиндә аварлар, даркинләр, лаклар, кумыклар вә агуллар арасында Азәрбајчан дили кениш јајылмышды. Рус шаири Лермонтов, Азәрбајчан дилинин Гафгазда "лингва франка" олмасы барәдә өз мәктубларында мәлумат верир. Лермонтов Азәрбајчан дилини бу бахымдан Авропада истифадә едилән франсыз дили илә мүгајисә едирди.

Дағыстанда Азәрбајчан дилинин кениш јајылмасынын нәтичәләриндән бири кими бөлкәдә Пантүрк кимлијинин күчләнмәси илә нәтичәләнди. Бу сәбәбдән Дағыстанда һакимијјәтә кәлән болшевикләр Пантүрк кимлијини арадан галдырмаг вә дини һәссасијјәти күчлү олан Дағыстанда үсјанлара сәбәб јаратмамаг үчүн әрәб дилини ваһид бирләшдиричи дил кими гәбул етди. Анҹаг болшевикләр Дағыстанда нәзарәти там бәрпа етдикдән сонра 1923-чү илдә әрәб дилинин рәсми дил статусу ләғв едилди. Бу дөврдән етибарән Дағыстанда јашајан халгларын һәр биринә јени әдәби дилин јарадылмасына чәһд едилди. 1922-чи илин апрелиндә гәбул едилмиш декретлә бөлкәнин рекионал дили кими Азәрбајчан, авар, даркин вә лак дили көстәрилди. 1 ил сонра рекионал дил статусуна кумык вә ләзки дили дә әлавә едилди. 1923-чү илдә Дағыстанда Москванын төвсијәси илә күчлү бир дин әлејһинә һәрәкат башлады. Бу һәрәкатын ән ваҹиб һиссәси әрәб дилинә гаршы кампанија иди. Беләчә, 1923-чү илдә Дағыстанын јеканә рәсми дили Азәрбајчан дили елан едилди. Бу статус 1928-чи илә гәдәр дәјишмәз галды. Азәрбајчан дилинин рәсми дил елан едилмәсиндә Дағыстан МССР Али Рәјасәт Һејәти сәдри олан Нәчмудин Самурскинин бөјүк әмәји олмушду. Самурски авар, даркин, кумык, лак вә ләзки кими дилләрин јалныз әјаләтләрдә ишләмәси үчүн фајдалы олдуғуна инанырды. Партијанын сијаси хәттини күтләләрә чатдырмаг үчүн вәтәндашлар "әсл мәдәнијјәтин дили" билмәли идиләр. Әслән ләзки олан Самурски бу дил кими Азәрбајчан дилини көрүрдү.

1923-чү илдә он ики Дағыстан гәзетинин јалныз икиси Гафгаз дилләриндә (даркин вә ләзки), доггузу исә түрк дилиндә (Азәрбајчан дили, кумык вә нокај) јајымланырды. Дағыстанда Азәрбајчан дилинин рәсми статусу 1928-чи илдә ләғв едилсә дә 1952-чи илә гәдәр рутул вә сахурлар јашајан әразиләрдә тәдрис Азәрбајчан дилиндә апарылды. Мәктәбә кедән ушаглар бу дилләә бағлы минимум сөз еһтијата саһиб олдуғу үчүн тәдрис просеси онларда чәтинлик јаратмырды. 1938-чи илә гәдәр рутуллар Азәрбајчан дилинин инкишаф етмиш дил олмасы сәбәби илә рутул дилиндә дәрслик чап олунмасына мүсбәт јанашмырдылар. Сахурлар арасында да Азәрбајчан дили рутуллар кими мәишәтдә кениш истифадә олунурду. Сахурлар Азәрбајчан дили илә Чар Русијасы илә олан мүһарибәләр дөврүндән таныш иди. Илису султаны Данијал султан мәктубларыны адәтән әрәб дилиндә јазса да кенерал Лорис-Меликова белә бир формада мәктуб јазмышды: "Фарс дилини билән бир нәфәр тапыб бизә көндәрмәјинизи хаһиш едирик. Әкәр бизә бир мәктуб јазмаг истәјирсинизсә татар дилиндә (Азәрбајчан дили) јазын, чүнки бу дилдәки јазылары биз чәтинлик чәкмәдән охуја билирик." Чар Русијасы заманы 1952-чи илдә Дағыстан сахурлары арасында апарылан сорғуда иштирак едән әһалинин 88% -и, 1982-чи илдә апарылан сорғуда иштирак едән әһалинин исә 87.9% -и Азәрбајчан дилини билдијини гејд едирди. 1960-чы илләрдә арчинләр арасында апарылан анкет сорғусу онларын 6%-нин Азәрбајчан дилини билдијини көстәрмишди. Чәнуби Дағыстанын ләзкиләри Азәрбајчан дилини билсә дә рутуллар вә сахурлардан фәргли олараг буну мәишәтдә истифадә етмирди. Демәк олар ки, һамысы ләзкиләрдән ибарәт олан Ахты рајонунун әһалиси Азәрбајчан дилиндән рајонун јеканә рутул кәнди олан Хнов кәнди әһалисијлә көрүшәркән истифадә едирди.

Јухарыда көстәрилдији кими табасаран дили һәлә Чар Русијасы заманы Азәрбајчан дилиндән күчлү тәсирләнмишди. Бу просес Совет дөврүндә дә давам етди. Табасаран дили Киннесин Рекордлар Китабына дүнјанын ән мүрәккәб дилләриндән бири кими дахил едилиб. Исмин 48 һалы олан бу дилдә истифадә едилән сөзләрин демәк олар ки, јарысыны Азәрбајчан дилиндән кечән сөзләр формалашдырыр. Мүчәррәд характерли бир чох мүрәккәб фелләр дә Азәрбајчан дилиндән көтүрүлмүшдүр. Бу сәбәбдән дүнјанын ән чәтин дилләриндән һесаб едилән бу дили ән асан азәрбајчанлылар өјрәнә биләр.

Азәрбајчан дилинин Дағыстан әразисиндә күчлү тәсир етдији дикәр бир дил исә тат дилидир. Һәлә Чар Русијасы заманында татларын јашадығы әразиләр Дәрбәндә јахын олдуғу үчүн Азәрбајчан дили кениш истифадә олунурду. Ассимилјасија просеси интенсив олараг Дәрбәнд јахынлығында једди кәнддә јашајан (Билһәди, Химејди, Јухары Чалған, Зидјан, Кемах, Митәһи, Рукел) татлар арасында баш верди. 20-чи әсрин әввәлләриндә тат дилинин Азәрбајчан дили тәрәфиндән сыхышдырылмасы просеси сүрәтләнди. Садәчә Чалған кәндиндә тат дили индики дөврүмүзә гәдәр кәлиб чыхыр. 1926-чы ил сијаһыјаалынмасына көрә бу једди кәндин сакинләри өзләрини азәрбајчанлы адландырмышды. Јалныз Химејдидә татлар кәндин үмуми әһалисинин 18,2%-ни тәшкил едирди. Мүасир дөврдә тат дили Дағыстанда мәһв олмаг үзрәдир. Азәрбајчанлыларла гоншу олан ләзкиләрдә исә табасаран вә татларла мүгајисәдә ассимилјасија просеси кетмәди. Бу ләзкиләрин һәддиндән артыг јүксәк әразиләрдә јашамасы, Дәрбәнддә јашајан әһали илә тичарәтин садәчә кишиләр тәрәфиндән апарылмасы илә изаһ едилир. Бүтүн буна бахмајараг Совет дөврүндә апарылан сорғуда ләзкиләрин 38 фаизинин Азәрбајчан дилини билдијини гејд едилирди.

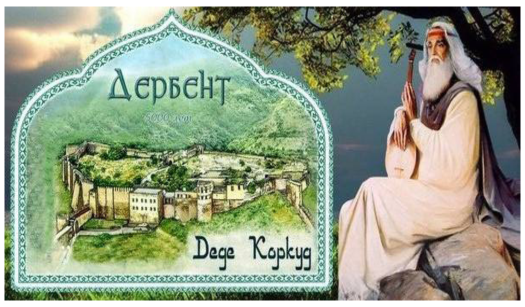

Дағыстанда азәрбајчанлылар јашајан кәндләрдән ән чох диггәти чәлб едән Рутул рајонунда јерләшән Ашағы Катрух кәндидир. Бу кәнддә тәхминән 400 нәфәр азәрбајчанлы јашајыр. Гәрибәси одур ки, бу кәндин 150 км радиусунда азәрбајчанлылар олан һеч бир јашајыш мәнтәгәси јохдур. Кәнддә данышылан Азәрбајчан дили күчлү шәкилдә лак дилиндән тәсирләниб. Әһалинин данышдығы дилин тәхминән 10-15% -ни лак сөзләри тәшкил едир. Бу һәмин кәндин лак дилиндә данышан Аракул вә Јухары Катрух кәндләринә битишик олмасы илә изаһ едилир. Кәндин чәнубунда рутуллар, гәрбиндә сахурлар, шимал-шәргиндә исә лаклар мәскунлашыб. 2035 метр һүндүрлүкдә јерләшән бу әразијә азәрбајчанлыларын һансы јолла кәлмәси һаггында гоншу лаклар чүрбәчүр рәвајәт вә әфсанәләр данышыр. Кәнд сакинләринин данышдығына көрә, бу әрази Газыгумух ханын јај бағы икән бурда онун ичазәси илә 7 нәфәр мәскунлашыр. Һәмин 7 нәфәрдән 4-ү ханын Ширван јүрүшү заманы әсир алынан ики ләзки вә ики азәрбајчанлы олуб. Лак гызлары илә евләндирилән бу әсирләрин сајәсиндә бу јашајыш мәнтәгәси азәрбајчан дилиндә данышмаға башлајыб. Башга бир һекајәјә көрә, Газыгумух ханы 1-чи Сурхај хан Надир шаһла мүһарибәдә әсир алдығы азәрбајчанлылары лак гызларла евләндирмиш вә индики Ашағы Катрух кәндиндә онлара торпаг вермишди. Сонунчу версија тарихчиләр тәрәфиндән даһа етибарлы гәбул едилир.

Азәрбајчан дили һазырда Дағыстан конститусијасына көрә дөвләтин рәсми дилләриндән биридир. Дағыстан бу бахымдан Азәрбајчан Республикасындан кәнарда Азәрбајчан дилинин рәсми статуса малик олдуғу тәк дөвләтдир. Рәсми статуса бахмајараг һазырда Дағыстанда Азәрбајчан дили өзүнүн гүруб чағыны јашајыр. Әввәлләр бүтүн Дағыстанда данышылан бу дил һазырда дикәр Гафгаз дилләри тәрәфиндән сыхышдырылыб. Азәрбајчан дилинин бу гәдәр чох зәифләмәсиндә әсас сәбәб јүз илләр боју ачыг олан Дағыстан-Азәрбајчан сәрһәдди бојунча постларын гурулмасыны көстәрмәк олар. Тәбии миграсијанын гаршысыны алынмасы илә дил нәинки Рутул вә Табасаран рајонунда еләчә дә Дәрбәнд рајонунда унудулмаға башлајыб. 1897-чи илдә Дәрбәнд шәһәр әһалисинин 67 фаизини азәрбајчанлылар тәшкил етсә дә һал-һазырда бу рәгәм 32 фаизә гәдәр ениб. Бу просесин кәләчәкдә рекионда һансы дәјишикләрә кәтириб чыхарачағыны мүәјјәнләшдирмәк исә гејри-мүмкүндүр. Јазыда тарих китабларындан материллар истифадә олунуб. Јазыда тарих китабларындакы мәнбәләрдән истифадә едилмишдир.

Һазырлады: Телман Таһирли

Баш редактор әвәзи
Т.Г. ӘЛӘКПӘРОВ

Мәсул катиб
А.А.АҒАКИШИЈЕВА

Шөбә редактору:
Т.Т.ҺАЧӘЛИЈЕВ

Мүхбирләр:
һ.һ. КӘРИМОВ
С.П.КҮЛМӘҺӘММӘДОВА
А.Г.МӘММӘДОВА

Еһм оператору
А.Ј.АҒАКИШИЈЕВА

Баш мүһасиб
М. И.РӘҺИМОВА

РЕДАКСИЈАНЫН ВӘ НӘШРИЈЈАТЫН ҮНВАНЫ:

368600, Дағыстан Республикасы, Дәрбәнд шәһәри, Ленин күчәси, 37
тел.-факс (240) 4-73-59, факс (240) 4-74-33
www.derbend.ru
(E-mail: gazetaderbend@mail.ru)
Телефонлар: баш редактор 89894856030, үмуми шөбә 89280562728

«Типографија-М» ММЧ-дә чап едилиб.
Индекс 368600
Мәтбәәнин үнваны
Дәрбәнд шәһәри,
С.Гурбанов күчәси, 25
Телефон: 4-50-76

Гәзетин чапынын кејфијјәти барәдә мәтбәәјә мүрачиәт едә биләрсиниз.

Рабитә, информасија технолокијалары вә күтләви коммуникасијалар саһәсиндә нәзарәт үзрә Федерал хидмәт (Роскомнадзор).
Күтләви информасија васитәләринин гејдијјаты һаггында
Шәһадәтнамә
ДР үзрә рабитә, информасија технолокијалары вә Күтләви коммуникасијалар саһәсиндә нәзарәт үзрә Федерал хидмәт идарәси.
ПИ № ТУ05-00349 01 декабр 2016.

Материалларда кедән фактлар үчүн мүәллифләр мәсулијјәт дашыјырлар. Мүәллифләрин мөвгеји илә редаксијанын мөвгеји ујғун кәлмәјә биләр.

Индекс: 1 иллији 63242
6 ајлығы 51341
Чапа имзаланды:
Чәдвәлә көрә
27. 08. 2020.
Фактики олараг 9.30
Саат 10.00
Тираж 2000
Сиф. №